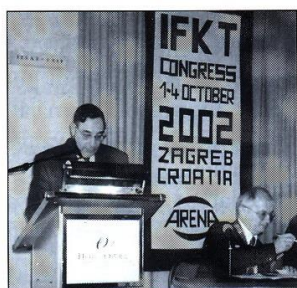

A bér munkavégzés hatása a magyar kötőipar fejlődésére^{*)}

Lázár Károly

a Kötőipari Szakemberek Nemzetközi Szövetsége magyar tagozatának elnöke

Történeti visszapillantás

A gyári méretű kötőipar kezdetei Magyarországon a 19. század végére nyúlnak vissza. Az első magyar kötöttárugyárat 1885-ben alapították. Az iparág nagyobb arányú

fejlődése azonban Magyarországon csak a 20. század húszas éveiben indult meg. Az első világháborút követő gazdasági fellendülés hatására egyre másra létesültek a kisebb-nagyobb kötőüzemek. A II. világháborúban azonban sajnos a kötöttárugyárak jelentős része a háború áldozatául esett. A háború utáni újjáépítés, majd az 1948-49-ben végrehajtott államosítást követően megkezdődött a termelés nagyarányú átszervezése. A kisebb üzemeket nagyvállalatokká olvasztották össze és ezek termelési profilját egységes szempontok szerint rendezték. Ezek a gyárak azonban jórészt még a háború előtti időkből itt maradt gépekkel dolgoztak.

1963-ban a kötöttáru-termelés az 1949. évinek 4,6-szorosát tette ki. A hatvanas évek elején ismét jelentősen átszervezték a textilipart és újabb üzemösszevonásokkal ún. „profilgazda” nagyvállalatokat hoztak létre. Mindegyik vállalat számos üzemet mondhatott magáénak, behálózva szinte az egész országot. Ennek fő célja a vidékiek számára munkahelyek biztosítása volt. Nemcsak a hagyományosan a kötőiparba sorolt vállalatoknál működtek azonban kötőgépek, hanem több más – hivatalosan a pamut-, a gyapjú- ill. a rövidáruiparhoz tartozó – vállalatnál is, ahol különböző ruházati, lakás- és műszaki textíliákat gyártottak.

A 70-es években lefolytatott ún. textilipari rekonstrukció során a fejlesztés jellemző módszere a gépi berendezések cseréje volt. Két új kötöttárugyárat is létesítettek ebben az időszakban. Nagy arányú műszaki korszerűsítést hajtottak végre ebben az időszakban, ha nem is sikerült minden célkitűzését teljesíteni.

Az országban 1989 óta végbement politikai változások felszínre hozták a gazdaság ellentmondásait, benne a kötőipar problémáit is, ami oda vezetett, hogy az 1990-es évek első felében a kötöttárugyárak csaknem mindegyike teljesen tönkrement, nagy részük felszámolás alá került. A korábbi nagyvállalatok – elsősorban a belföldi piac beszűkülése és a KGST-piac megszűnése következtében – csaknem kivétel nélkül tönkrementek. 1992-ben a textilipari vállalatok 32,5 %-a csődhelyzetben, 31,5 %-a felszámolás alatt volt. Részben ezek romjain egyre több kisüzem alakult. Nagy számú egyéni vállalkozó és kisméretű gazdasági társaság kezdte meg a kötöttárugyártást, főleg alsóruházati termékek készítését. 1992-ben ezek a kis szervezetek az egész kötőiparon belül a bruttó termelési érték 17,4 %-át adták, ez 1994-re mintegy 30-35 %-ra nőtt.

Számos német, osztrák, USA és más külföldi érdekeltégű kötőipari cég alakult. Van példa arra is, hogy maguk a munkavállalók vettek meg kötöttárugyártással foglalkozó céget.

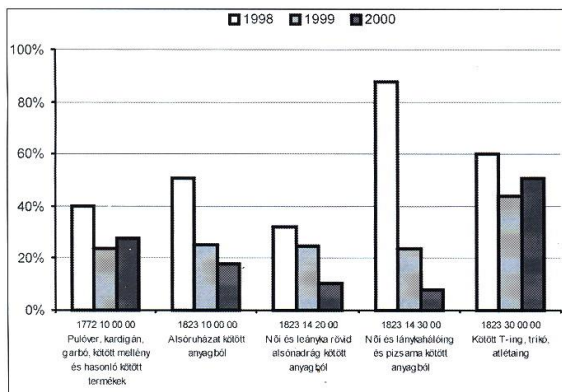
1997-ben a kötőiparban a statisztika 57 ötven főnél többet foglalkoztató kötöttárugyárat tartott nyilván, de ennél sokkal nagyobb a száma azoknak, amelyek kisebb, 2-10 emberrel dolgoznak. A kötőiparban dolgozók összlétszáma mintegy 8500 fő, így a magyarországi kötöttárugyártás ma is jelentős, hiszen a kötöttáru export ma is fontos tényezője a magyar külkereskedelemnek.

A bér munkavégzés indítékai

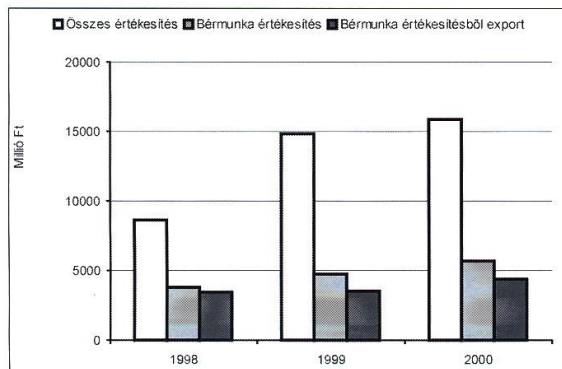
A bér munkavégzés a magyar textil- és ruházati ipar számára, ezen belül a kötőipar számára is, az 1980-as évek közepétől egyre nagyobb jelentőségre tett szert. Kezdetben ennek fő indítéka az volt, hogy a vállalatok mind forráshiánnyal küszködtek, aminek egyik megoldásaként az látszott kézenfekvőnek, hogy olyan termelésre álljanak át, amelyhez az alapanyagot nem nekik maguknak kell beszerezni és megfinanszírozni, hanem ezt a terhet a megrendelő vállalja át. Később, a KGST összeomlásával (1991) bekövetkező hatalmas piacvesztés, a foglalkoztatás és a kapacitás kihasználás nagyarányú hirtelen visszaesése kényszerítette az ipart a bér munkavégzés jelentős növelésére.

^{*)} Kötőipari Szakemberek Nemzetközi Szövetsége 41. kongresszusán, Zágrábban elhangzott előadás

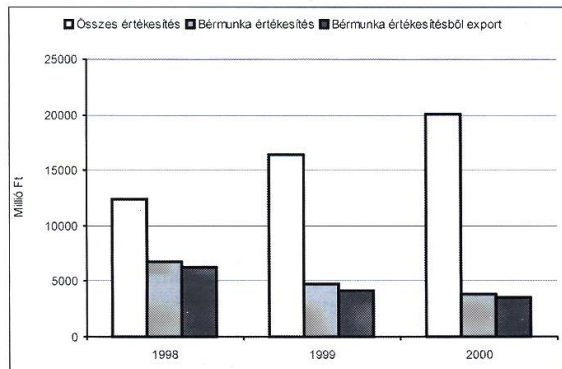
Ennek következtében az erősen munkaigényes termékeket gyártó textilruházati ipar kapacitásának még ma is mintegy 90 %-át bér munkavégzésben értékesíti, a textiliparban ez jóval kevesebb, mintegy 30-40 %. A kötött és szövött anyagokból készült ruházati cikkek exportjának értékben mintegy 80 %-át teszi ki a bér munkavégzés. A kötőipari bér munkavégzéssel kapcsolatos tendenciákat az 1-6. ábrák szemléltetik [6].

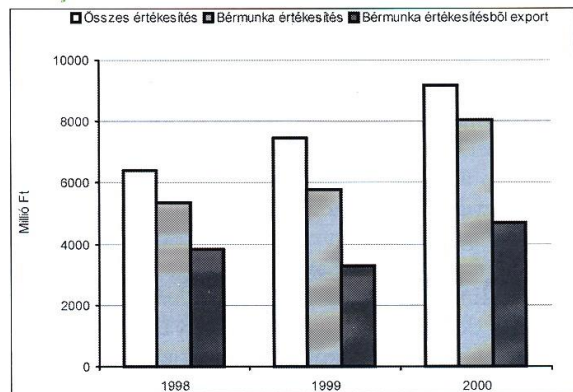
1. ábra. A bér munkavégzésből származó bevétel a teljes értékesítés arányában egyes kötöttárúk esetében

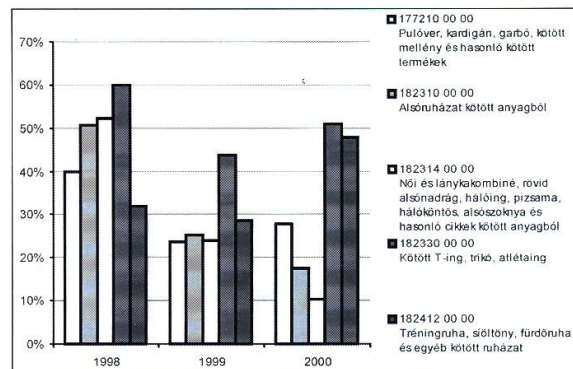
2. ábra. 1772100007 Pulóver, kardigán, garbó, kötött mellény és hasonló kötött termékek

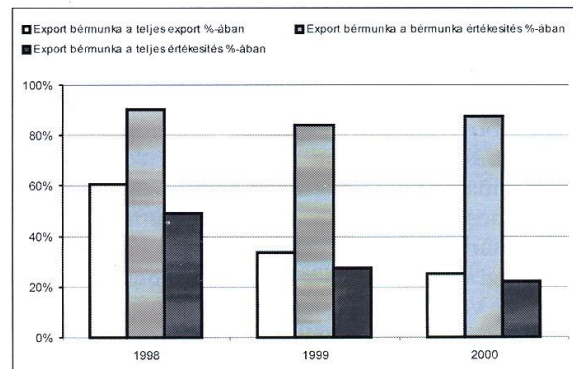
3. ábra. 1823100000 Alsóruházat kötött anyagból

4. ábra. 1823300000 Kötött T-ing, trikó, atlétang

5. ábra. Az export bér munka értékesítés az összes értékesítés százalékában

6. ábra. A bér munkavégzés arányai a kötőiparban

A magyarországi bér munkavégzés előnyei a megrendelő számára

A külföldi megrendelőnek megérte Magyarországon gyártatnia a termékeit, hiszen a magyarországi munkabér-költségek a nyugat-európaihoz viszonyítva olyan alacsonyak voltak, hogy a megrendelő kalkulációja még a szállítással kapcsolatos többletköltségek is elbírt. Az egy órára jutó magyarországi bérköltségek 1991-ben 1,38 USD-t tettek ki, szemben a németországi 22,49 USD-ral [1], az arány

tehát 1:16,3 volt. Azóta ez az arány a magyarországi bérek és rezsiköltségek emelkedése miatt jelentősen csökkent ugyan, de még így is 1:5 körüli értéket mutat.

A bérköltségek jelentős különbsége mellett azonban a megrendelők néhány további szempontot is figyelembe vesznek:

- Magyarországon nagy hagyománya van a kötőiparnak. Számos gyár foglalkozott ezeknek a termékeknek a gyártásával, ahol sok szakképzett munkás dolgozott. Így azoknak a gyártási eljárásoknak, munkamódszereknek az elsajátítása, amelyeket a megrendelői igények kielégítése megkövetel, nem okoz különösebb gondot. Problémát korábban csupán az jelentett, hogy a magyarországi munkatempó és munkaidő-kihasználás nem érte el a Nyugat-Európában megszokottat, ami egyik oka volt annak, hogy itt a termelékenység alacsonyabb volt, mint amihez a megrendelők hozzászoktak. E téren az utóbbi években erőteljes javulás mutatkozik, nem utolsósorban éppen a bérmunkavégzés hatására.

- Magyarországon a textilipari szakképzés mindig is viszonylag magas színvonalon állt, mind a közép-, mind a felsőoktatás szintjén. A gyárakban sok jól képzett műszaki közép- és felső szintű szakember dolgozik, így a technikusok és mérnökök könnyen át tudják venni és alkalmazni tudják azokat a technológiai és szervezési módszereket, amelyeket a bérmunka megrendelője mint know-how-t a rendelkezésükre bocsát. Nem egy példa van rá, hogy a megrendelő által adott gyártási leírást a magyar szakemberek a helyi adottságok és saját gyakorlati tapasztalataik alapján tökéletesítik és így még jobb eredményt érnek el, ami a megrendelő számára is hasznos.

- A magyar kötőipar már korábban is képes volt a közepesen magasabb színvonalú termékek gyártására, ami megkönnyítette számára azoknak a minőségi előírásoknak a betartását, amit a nyugat-európai vevők megköveteltek. A legtöbb gyárban rendelkezésre álltak azok a műszerek, vizsgáló eszközök, amik az objektív minőségellenőrzéshez szükségesek, megvoltak az ezek használatához értő szakemberek, így az előírt minőségi paraméterek folyamatos ellenőrzése nem okoz különösebb problémát. Szükség esetén igénybe lehet venni a szintén magas színvonalon dolgozó, nemzetközileg is elismert magyar vizsgáló intézetek szolgáltatásait is egyes speciális terméktulajdonságok vizsgálatára. Ez a lehetőség ma is fennáll.

- Magyarország földrajzi elhelyezkedése és jó közlekedési kapcsolatai következtében a szállítási útvonalak a nyugat-európai megrendelők és a gyártó vállalatok között viszonylag rövidek, ami a szállítási költségek és a szállítások időszükséglete szempontjából előnyös.

lítás költségek és a szállítások időszükséglete szempontjából előnyös.

- A korábbi export tevékenység következtében már régebben kiépültek személyes kapcsolatok a magyar kötőipari vállalatok szakemberei és a külföldi megrendelők között, ami megkönnyítette a bérmunkában történő termelés megvalósítását.

- Az olyan járulékos költségek, mint például a környezetvédelmi előírások (pl. a víz- és levegőtisztaság védelme) teljesítésének többletköltségei, Magyarországon még mindig jóval alatta vannak a fejlett ipari országokban felmerülő költségeknek, de maguk a környezetvédelmi előírások is jóval enyhébbek, mint amihez a nyugat-európai cégeknek saját hazájukban alkalmazkodniuk kell.

A bérmunkavégzés előnyei a magyar kötőipar számára

A magyar kötőiparban a saját termékek termelési költségein belül az anyag jellegű költségek mintegy két-háromszorosát teszik ki a munkabér-költségeknek. Elsősorban ez indokolta, hogy a vállalatok igyekeztek olyan termelési szerkezetet kialakítani, amiben az anyagköltségek minél kevésbé játszanak szerepet – ez vezetett a bérmunkavégzés előretöréséhez. A bérmunka-megrendelések teljesítésére fordított kiadások mintegy 3 hónap alatt megtérülnek és összegüket tekintve jóval kisebbek, mint az egyéb termékek esetében. Emellett természetesen igen fontos, hogy a folyamatos bérmunkavégzés biztosítja a gyártó kapacitás többé-kevésbé folyamatos lekötését, a munkavállalók állandó foglalkoztatását.

Ezen kívül azonban néhány további tényező előnyös hatása sem elhanyagolható:

- A megrendelő többnyire segítséget nyújt az általa megrendelt termékek minél színvonalasabb és gazdaságosabb gyártásának meghonosításához. Betanítja az általa igényelt technológiát, nem egy esetben maga gondoskodik olyan gépek biztosításáról is, amelyek a termék gyártásához nélkülözhetetlenek, de az adott gyártó cégnél hiányoznak. Ezek a gépek ugyan néha csak kevésbé korszerű, használt berendezések, mégis lehetővé teszik új technológiák meghonosítását, megismerését, és ezzel hozzájárulnak a bérmunkát végző cégek szakembereinek fejlődéséhez. A magyar gyárak munkavállalói – munkások, technikusok, mérnökök egyaránt – a gyakorlatban megismerkedhetnek fejlett technológiai eljárásokkal és gépekkel, hasznosítva e téren megszerzett ismereteiket a vállalat más termékeinél is.

- A megrendelők által támogatott magas minőségi színvonal arra készíti a magyar gyárakat, hogy ezeket a minőségi követelményeket többi terméke-

ikben is érvényre juttassák, azaz ennek révén emelkedhet a termékminőség általános színvonala, a nem bérmunkában gyártott termékeknél is.

- Hasonlóképpen: a bérmunkavégzés a korábban megszokottnál nagyobb termelékenységet követel, ami kikényszeríti a munkamódszerek javítását, a termelékenységet javító eszközök elterjedését, és mindez a gyárak egyéb termékeinek gyártásában is használható tapasztalatokat, módszereket és eljárásokat honosít meg.

- Nagy előny volt az is, hogy a magyar vállalatok vezetői, szakemberei a bérmunkavégzés kapcsán közvetlen kapcsolatba kerültek neves külföldi kereskedő cégekkel, aminek haszna később, a privatizáció időszakában, majd azt követően a magáncégek további fejlődésében hozta meg a gyümölcsét.

- A bérmunkavégzés folytán maga a cég bizonyos márkájú termékek gyártása révén elismertséget szerezhet; a jó nevű megrendelő komoly referenciát jelent más export üzletek megszerzéséhez.

A bérmunkavégzés további kilátásai a magyar kötőipar számára

Magyarország exportjában a bérmunkavégzés értékben jelenleg mintegy 20 %-ot tesz ki, de ennek túlnyomó többségét a textil- és a ruházati ipar adja. A bérmunkavégzés 90 %-a az Európai Unió országaiba irányul. Németország veszi fel a teljes bérmunka-kivitelnek mintegy felét, de Ausztria, Olaszország, Hollandia, Franciaország, Nagy-Britannia és az USA is fontos szerepet játszik [3, 5].

A magyar kötőipar sajnos mindeddig nagyon kevés olyan saját tervezésű márkát mondhat magáénak, amelyek igazán versenyképeseknek bizonyulhattak a fejlett ipari országok piacain. Ez nehezíti a saját tervezésű termékek exportját. Ezért az ipar még hosszú ideig rá lesz utalva a bérmunka-exportra.

A nagyarányú bérmunkavégzésnek azonban kétségtelen hátrányai is vannak.

- Előfordul, hogy egyes gyárak időszakosan kényszerűségből vállalt bérmunkában gazdaságatlan termelést kell folytatniuk.

- A bérmunkavégzés alacsony jövedelmezősége nem teszi lehetővé olyan nyereség képződését, ami a folyamatos műszaki fejlesztéshez szükséges lenne, így a bérmunkavégzésre túlzottan berendezkedett vállalatok műszaki színvonala előbb-utóbb elmarad a kívánatostól.

- A bérmunka végeztetése konjunktúra érzékeny tevékenység, így a megrendelések bővítésére csak gazdasági fellendülés esetén van lehetőség, dekonjunktúra esetében pedig hanyatlást okozhat.

- A nagyarányú bérmunkavégzésre berendezkedett gyáraknál elsorvad a saját gyártmányfejlesztési

tevékenység, emiatt elszegényedik a cég saját kollekciója és romlik piaci pozíciója. A gyártmányfejlesztéssel foglalkozó, ehhez értő, általában magasan képzett munkatársak (tervezők, mérnökök) elhagyni kényszerülnek cégüket, ami rontja a vállalat szakmai színvonalát.

A magyar ipar által végzett bérmunkának változatlanul vannak előnyei a nyugat-európai megrendelők számára, bár az egyre emelkedő költségek és a forint megerősödése a nyugati valutákhoz képest kétségtelenül hátrányos helyzetbe hozza más kelet- és közép-európai országokkal szemben. Az 1. táblázatban összehasonlításként bemutatjuk néhány kelet- és közép-európai országra vonatkozólag a bérmunkavégzés költségeit és annak várható alakulását [2]. Várható az is, hogy a környezetvédelmi előírások Magyarországon is mind szigorúbbá válnak és azok teljesítési költségei is egyre növekednek.

1. táblázat

Bérmunkát végző ország	Költség (euró/perc)	Várható tendencia
Ukrajna	0,06	stagnál
Albánia	0,08	kiszámíthatatlan
Litvánia	0,08	stagnál
Románia	0,09	stagnál
Bulgária	0,11	stagnál
Csehország	0,13	stagnál
Lengyelország	0,13	növekvő
Szlovákia	0,13	stagnál
Magyarország	0,14	növekvő
Európai átlag	0,15	

Mindezek, valamint az, hogy a bérmunka megrendelések az Európai Unió részéről is bizonyos korlátokba ütköznek, arra int, hogy a magyar textil- és ruházati iparnak fel kell készülnie a bérmunka megrendelések esetleges csökkenésére, de mindenképpen növekedésének akadályaira.

A kötőipar most keresi azokat az új utakat, amelyek ennek a problémának a megoldását jelenthetik.

Felhasznált szakirodalom:

- [1] DRI McGraw-Hill, Morgan Stanley Research
- [2] Bráz Szilvia: Ruházati cégek marketing tevékenységének kialakítása. Cél-Iránytű, 2002. febr. 11.
- [3] Világgazdaság, 1998. szept. 24.
- [4] A bérmunka és az EU kapcsolata. ITD Hungary, 2001
- [5] Textil-felsőruházati termékek magyarországi piaca. Kopint-Datorg, 1997. szept.
- [6] Iparstatisztikai kiadványok